

Junaki herojskega mesta

Ljubljana je poleg Drvarja prvo in edino mesto v Jugoslaviji, ki je bilo odlikovano z redom narodnega heroja. Uporniška enotnost Ljubljančanov, junaški odpor proti okupatorjem in uničevalni prezir njihovih domačih hlapcev so velika dediščina rodovom mladih svobodnih proizvajalcev in upravljalcev. To so revolucionarne vrednote, ki jih ne smemo pozabiti in na katerih moramo graditi osebnost novega človeka, človeka socialistične družbe. S tem namenom bomo v Dogovorih objavljali zapise o narodnih herojih, ki so živeli ali delovali na področju sedanje občine Ljubljana-Center, ki so tu začeli, nadaljevali ali končali svojo bojno pot za pravice zatiranih. O njih bo pisal znani partizan, časnikar in pripovednik Mile Pavlin.

Podoba družbenih razmer v sedanji občini Ljubljana-Center je bila v letih med prvo in drugo svetovno vojno kot tudi med vojno dokaj drugačna od današnjih.

Povsod po svetu je tako, da so sredi mesta poslovne stavbe z uradi, trgovinami, bankami, šolami in bivališči najvišjih predstavnikov oblasti in raznih ver. Tudi stara Ljubljana ni bila nobena izjema. V njej je živelo razmeroma veliko trgovcev, obrtnikov in uradnikov. Delavci v delavnicah in trgovinah ter nižji uradniki so večinoma stanovali v predmestjih. Zaradi tega tudi predvojno delavsko gibanje v mestnem središču ni bilo tako močno kot v proletarskih predmestjih v Šiški in Mostah. To se je poznalo še med zadnjo vojno, ko kljub zavednosti večine Ljubljančanov in širini osvobodilnega boja OF v središču Ljubljane ni bila tako množična kot v predmestjih. V mnogih hišah so bili edini aktivisti hišniki v kletnih in podstrešnih stanovanjih.

Leta 1945, po osvoboditvi, je središče Ljubljane naselil nov val priseljencev iz predmestij in podeželja ter močno spremenil razredno opredeljenost.

Tam, kjer je zdaj po vojni zgrajeni del Name, nasproti stari pošti, je stala sredi prejšnjega stoletja zgrajena in po potresu obnovljena enonadstropna hiša. V pritličju je imela veliko trgovino, v prvem nadstropju so bile pisarne in stanovanja, na obširnem dvorišču pa je bilo nekaj lop s skladišči in delavnicami. Trgovina je bila Tičarjeva, v njej so prodajali papir in pisarniške potrebščine. Blizu je bilo mnogo raznih uradov, srednjih šol in univerz, trgovina v najožjem mestnem središču, zato je bilo v njej vedno dovolj kupcev, ki so jim stregle številne vajenke in pomočnice.

Tičarjeva trgovina je bila za tiste čase ena izmed največjih v Sloveniji, vendar je bila dobro založena, v njej je vladal red. Gospodar je bil strog in natančen in ni trpel površnosti.

Do tistih, ki so se kaj pregrešili, je bil neusmiljen. Delovne sile je bilo zadosti... Po drugi strani pa je imel razumevanje do revnih deklet, ki so prihajale iz podeželja in predmestij in se z naravno bistrino skuršale uveljaviti v službi.

Tako je nekako leta 1937 sprejel v uk šestnajstletno drobno dekle, ki je pred tem končalo meščansko šolo in nato brez uspeha poskušalo priti na tehnično srednjo šolo, v dvoletno trgovsko in trgovsko akademijo. Najprej je delala kot navadna delavka v tovarni dežnikov v Savljah, toda lastnik jo je spodil, ker je nagovarjala delavce, naj se vključijo v levičarski sindikat.

Ta deklica je bila Danila Kumar, hči človeka, ki je imel za takratne pojme zelo sumljivo preteklost, saj je obredel ves svet. Predvsem pa je veljal za komunisto. Tičar bi prav lahko njemu in hčerki pokazal vrata, toda v njem je kljub temu, da je bil bogat trgovec, prevladalo človekoljubje in solidarnost s Primorci, ki so jih fašistične oblasti nečloveško zatirale. Takisto je nekaj kasneje sprejel z uk Majdo Silc iz Kržetov pri Sodražici, nadarjeno, toda revno dekle, ki je postala narodni heroj...

Stari Andrej Kumar, partizanski »strik Markov«, je bil doma s Kojškega v goriških Brdih. Izučil se je za mizarja, bil je član Sokola, telovadnega društva s politično, protiastrisjsko in vseslovansko usmerjenostjo. Med prvo svetovno vojno je dezertiral iz avstro-ogrske vojske v Romunijo, kjer so ga vtaknili v taborišče. Spet je pobegnil, tokrat v Rusijo, da bi se priključil prostovoljcem. Medtem je tam izbruhnila revolucija. Kumar je rešil življenje francoskemu oficirju, ki ga je iz hvaležnosti potem vzel s seboj v Francijo in mu tam omogočil, da je končal pilotsko šolo na takratnem izvrstnem lovcu »Spad«. Toda vojna se je že končala. Stari Kumar je nekaj časa kot diplomatski kurir letal med Prago in Parizom, snubili so ga v češkoslovaško vojsko, toda preveč ga

Enote JA so vkorakale

Topništvo Jugoslovanske armade na dan osvoboditve

je vlekel domov. Slekkel je vojaško suknjo in se vrnil v Brda, kjer je brž prišel navzkriž z italijanskimi oblastmi. Postal je član KP Italije, ko pa so prišli na oblast fašisti, je

moral zbežati. Nekaj časa je bil v Franciji, nato se je izselil v Združene države Amerike. Ni našel dela in je peš odšel čez Mehiko v Južno Ameriko. Udeležil se je vrste stavk in dveh revolucij, zato so ga 1927 iz Argentine izgnali. Naselil se je lijsanske oblasti dovolile izselitev njegove žene, sina in hčerke.

Tudi na Jezici se je Kumar takoj vključil v delo takrat ilegalne Komunistične partije Jugoslavije. Njegova hiša je bila vsa leta oporišče naprednih sil, v njej je bila tudi prva ilegalna tiskarna v Ljubljani.

Danila, od doma vzgojena v naprednem, duhu in še kot otrok vključena v ilegalno delo, je kot vajenka postala članica Zveze komunistične mladine. Tista leta je Partija naglo stopala v ospredje množičnega gibanja za boljše delovne in življenjske razmere delovnih ljudi tako delavcev kot kmetov. Ena izmed oblik dela so bili tudi izleti v naravo.

Na enem takih izletov, na Limbarski gori, je Danila prvič nastopila pred množico kot govornik. Prizadeto je pripovedovala o mladini, ki stoji »pred zaprtimi vrati«, saj mnogi nadarjeni mladi ljudje ne morejo nikamor, kjer bi si omogočili

boljšo prihodnost. Zaradi teh besed so jo zasliševali na policiji, toda niso ji mogli dokazati ničesar protizakonitega. Izgovarjala se je, da pač govori iz osebnih izkušenj, saj bi rada končala vsaj srednjo šolo, pa je morala za vajenko...

Drugič ni šlo več tako gladko. Partija je organizirala sprejem slovenskih rudarjev, ki so iz Francije, kjer so delali, prišli na skupinski obisk domačih krajev. Med njimi je bilo veliko takih, ki so morali zapustiti domovino zaradi stavk in udeležbe v sindikalnem gibanju. Danila je bila med tistimi, ki so pričakali rudarje in njihove družinske člane na ljubljanski železniški postaji. Takrat je bila vojna v Spaniji in pozdrav s stisnjeno pestjo je bil zelo znan, zanj so vedeli že mnogi, ki se jim prej niti sanjalo ni, kaj pomeni. Tudi Danila je pozdravila izseljence s pestjo in jih navdušila z ognjevitim govorom.

Nekaj dni je bila v zaporu, toda spet ji niso kaj dosti mogli, saj je bila mladoletna. Kmalu zatem so jo ujeli skupaj z materjo pri vodovodnem gozdičku, kamor je šla na sestanek. Policaji so bili nerodni ali pa niso več hoteli opravljati svojega dela s posebno prizadevnostjo, vojna je bila pred durmi in mnogi med njimi so se že zavedali, da so komunisti edini odločni nasprotniki fašizma. Ta pa je povzročil že dovolj zla vsem Slovincem, ne samo delavcem in komunistom.

Marca 1941 je bila Danila sprejeta v Partijo. Takoj zatem je Jugoslavija pristopila k trojnemu paktu. Ogorčene množice so demonstrirale po vsej državi. Med tistimi, ki so se udeležili demonstracij v Ljubljani, na današnjem Trgu revolucije, je bila tudi Danila s svojimi znankami in prijateljicami...

Naglo so si sledili dogodki. Ljubljano so zasedli Italijani, takoj zatem je bila ustanovljena Protiimperialistična fronta. Ilegalni tisk se je razmahnil kot še nikoli. Zanj so bile potrebne ogromne količine papirja in barve... Kje drugje naj jih dobijo organizatorji tiskarn kot pri trgovcih, ki so po večini grdo gledali tujce?

Zdaj je Danila, ki je bila prodajalka v trgovini s papirjem, lahko veliko koristila. Prek nje so vodili tajni kanali, po katerih se je papir z drugimi tiskarskimi potrebščinami pretakal iz oblastem znanih skladišč v uporniška skrivališča.

Oktober 1941., ko so se njen oče, mati in brat, umaknili v ilegalnost, se je morala umakniti tudi Danila. Poslej je bila kurirka Centralnega komiteja. Odločno, gibčno in bistro dekle se je smukalo po vsem mestu in prizadevno opravljalo odgovorno nalogo. Junija 1942 so jo ujeli, ko so bile po mestu racije, pa jim je ušla. Takoj zatem je odšla k partizanom s ponarejenimi dokumenti. Prostovoljno se je prijavila v takrat komaj šele ustanovljeno Tomšičevo brigado.

Sprva bolničarka, nato politični delegat voda, namestnik četnega in nazadnje bataljonskega političnega komisarja... Namestniki komisarjev so bili v enotah sekretarji celic in birojev KPS. Morali so biti zgled borcem. Tudi Danila je bila, zlasti glede poguma. Vmes je prala in šivala, kot so to delale mnoge ženske, čeprav so bile na vodilnih položajih.

Januarja 1944, ko je Tomšičeva brigada odhajala s 14. divizijo na Stajersko, so jo poslali na Gorenjsko. Postala je član pokrajinskega odbora Protifašistične ženske zveze. 18. marca 1944 se je spuščala z Lubnika v dolino proti Skofji Loki. Za hip je obstala na grobu padlega partizana. Tam so bile vedno sveže rože in Nemci so sklepali, da grob pogosto kdo obišče. Zato je tam čakala zaseda, ki je pokosila Danilo...

MILE PAVLIN

Otroci v sprevedu po Ljubljani